

7. Телюкіна М. В. Основы конкурсного права : [монографія] / М. В. Телюкіна. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 560 с. (Серия "Библиотека профессионала").

8. Устав Судопроизводства Торгового съ разъяснениями по рѣшениамъ бывшаго 4-го, Судебнаго Гражданскаго Кассационнаго д-товъ, и

2-го Общаго Собранія Правительствующаго Сената / Сост. А. Добровольскій. – 2-е изд. – С.-Петербургъ : Изданіе книжнаго магазина "Законовѣдѣніе", 1909. – Вып. II. Администрація. Несостоятельность. – 172 с. **Надійшла до редколегії 12.10.17**

В. Радзивилук, д-р юрид. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

**ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВОВОЕ НАСЛЕДИЕ
В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА МИРОВОГО СОГЛАШЕНИЯ**

Посвящено исследованию развития регламентации мирового соглашения как судебной процедуры банкротства в Европейском правовом пространстве, начиная с времён римского права до XX ст. Изучаются исторические предпосылки становления института мирового соглашения, связь этого института и общие черты с его историческими предшественниками.

Ключевые слова: мировое соглашение, судебные процедуры банкротства, несостоятельность, банкротство, европейское правовое наследие.

V. Radzyviluk, Doctor of Law, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

**EUROPEAN LEGAL HERITAGE IN THE CONTEXT OF THE FORMATION
OF THE INSTITUTION OF THE AMICABLE AGREEMENT**

The article deals with the research of development regulation of the Amicable agreement as trial bankruptcy procedures in the European legal space, starting from the times Roman law and until XX century. The historical preconditions of formation of an institute of the Amicable agreement, its connection and common features with its historical forerunners are studied.

Key words: the Amicable agreement, trial bankruptcy procedures, insolvency, bankruptcy, European legal heritage.

УДК 347.9

І. Ізарова, д-р юрид. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

**ПРИНЦИП ДИСПОЗИТИВНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ:
ПОГЛЯДИ РАДОСЛАВА ФЛЕЙШАРА**

Реформи національного цивільного процесуального законодавства, що відбуваються в Україні та Польщі, значно підвищують інтерес до наукових досліджень відомих науковців і практиків, які безпосередньо беруть участь у розробці сучасних концепцій цивільного судочинства, а також підготовці та обговоренні законопроектів. Ця стаття присвячена аналізу поглядів Радослава Флейшара, д-ра хабіл., проф. кафедри цивільного процесу Ягеллонського університету Кракова, викладених у монографії "Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym" на один із ключових принципів цивільного процесу – диспозитивність або розпорядження правами. У цій роботі ґрунтовно проаналізовано підходи, які було реалізовано в цивільному процесуальному законодавстві Польщі протягом останніх десятиліть, охарактеризовано основні передумови до трансформації принципу диспозитивності в сучасних умовах, а також запропоновано комплексну концепцію змін до законодавства.

Ключові слова: принцип диспозитивності, цивільний процес, Цивільний процесуальний кодекс, розпорядження правами в цивільному процесі.

Цивільний процес є одним із ключових елементів системи захисту прав осіб, особливою формою вирішення спорів і здійснення правосуддя у справах. У порядку цивільного судочинства щорічно розглядаються і вирішуються мільйони справ, серед яких левова частка пов'язана із захистом прав споживачів, договірними зобов'язаннями та іншими, які оточують буденне життя звичайних людей. Тому ефективність цієї форми захисту прав є надзвичайно важливою для функціонування судової системи і державної влади взагалі. Суто практичні проблеми, з якими стикаються учасники процесу, можна розв'язувати різними шляхами, але найбільш раціональний – це проведення ґрунтовного наукового дослідження, яке дозволяє виділити конкретні завдання, здійснити комплексний аналіз і знайти оптимальні шляхи їхнього вирішення. Одним із таких досліджень є монографія доктора хабіл., професора Радослава Флейшара, присвячена принципу диспозитивності цивільного процесу [1]. У цій роботі запропоновано нову авторську концепцію, що відображає сучасне бачення щодо реалізації цієї ключової засади, без якої неможливе функціонування цивільного судочинства. Питанням принципу диспозитивності присвячено величезну кількість робіт, серед яких надзвичайно цікавими і корисними є роботи дореволюційних науковців (Є. В. Васильковського, В. І. Синайського та ін.) [2], а також сучасні роботи європейських науковців, погляди яких знайшли

свою реалізацію в процесі реформування цивільного процесуального законодавства (Дж. Сорабджи, А. Узелач, К. Ван Рее та ін.) [3]. Серед робіт польських науковців останньою роботою, в якій комплексно досліджувалися питання принципу диспозитивності, є монографія В. Берутовича "Zasada dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym" [4]. З огляду на це, монографія Р. Флейшара становить надзвичайний інтерес для дослідників цивільного процесу. Найважливіше питання захисту прав особи пов'язано з реалізацією її права на звернення до суду і розпорядження своїми правами в процесі. До змісту принципу диспозитивності традиційно відносять право на ініціацію процесу, а також права, що реалізуються в подальшому, після відкриття провадження, – це зміна позовних вимог, їхнього розміру, укладення мирової угоди тощо. При цьому, як слушно зауважує Р. Флейшар, сфера застосування принципу диспозитивності тісно пов'язана з обсягом повноважень, які суд має право реалізувати у справі, тобто чим ширша сфера управління суддями процесуальних дій, тим менша сфера застосування принципу диспозитивності [1, с. 12]. Надзвичайно цікавими і важливими для розвитку науки є міркування автора щодо принципу доступності, виходячи з аналізу взаємовідносин між сторонами та судом, дослідження співвідношення процесуальних прав сторін і повноважень суду. Для повного розуміння поняття та його визначальних характеристик

тик украї важливо з'ясувати передумови його появи та особливості застосування в еволюційному контексті. Для сучасних наукових досліджень в Україні надзвичайно цікавим і корисним є другий розділ монографії, в якому здійснено ґрунтовний аналіз змісту принципу доступності в історичному ракурсі – від процесу його формування в Давньому Римі до положень польського цивільного процесу після політичної трансформації в 1989 р. [1, с. 105–172]. Як правильно зазначає автор, це дозволяє зрозуміти генезис деяких інститутів і знати завдання, для вирішення яких вони були запроваджені, зокрема, інститути участі прокурора та громадських організацій в судочинстві, судовий контроль над диспозитивною діяльністю сторін та ін. Принцип диспозитивності є одним із тих елементів цивільного процесу, який характеризує його модель загалом, а також правову систему, в якій він реалізується. У монографії Р. Флейшара ґрунтовно проаналізовано також питання реалізації принципу диспозитивності та його прояви й обмеження в трьох окремих європейських цивільних системах процесуального права, а саме в Німеччині, Франції та Англії й Уельсі. Такий вибір не випадковий, оскільки кожна з них являє собою конкретну модель цивільного процесу, тобто німецьку, ромську та англосаксонську відповідно, серед яких перші дві належать до так званих моделей процесу континентальної системи права, тоді як англосаксонська модель розглядається як типовий приклад системи загального права [1, с. 347–452]. Усебічний та ґрунтовний аналіз принципу диспозитивності із застосуванням порівняльно-правового, історичного, так само як системного, методів наукового дослідження дозволив дійти цілком обґрунтованих висновків, які становлять інтерес не тільки для розвитку науки цивільного процесу окремої держави, але й для світового загалу. До концепції принципу диспозитивності Р. Флейшара варто віднести авторський підхід до характеристики принципу диспозитивності й особливостей його реалізації в сучасному цивільному процесуальному законодавстві з метою забезпечення інтересів сторін і захисту їхніх прав. У цивільному судочинстві, на його думку, доцільно розглядати поняття правових принципів як описових термінів, що характеризують певний тип інституційних рішень, серед яких варто виділити так звані "абстрактні" принципи, які характеризують можливі інституційні рішення, і так звані "конкретні правила", які характеризують визначені нормами конкретної правової системи обов'язкові рішення. Принцип доступності потрібно розглядати в загальному вигляді як абстрактний принцип і як конкретне правило, що застосовується в конкретній правовій системі. Принцип доступності завжди належав і, як і раніше, належить до категорії основоположних принципів цивільного судочинства, що визначає характер судового розгляду. Водночас, за що потрібно окремо підтримати автора, який на відміну від багатьох сучасних авторів підтримує доктринальне визначення поняття і вказує, що формулювання нового, абсолютно оригінального і відмінного від визначення принципу диспозитивності, яке до цих пір використовується в науці, не є ні можливим, ні доцільним, оскільки визначення концепції принципу диспозитивності (*sensu stricto*), сформульовані в німецькій доктрині процесуального права, а потім в польській доктрині, повністю відображають його зміст і сутність. За запропонованим Р. Флейшаром підходом поняття принципу диспозитивності має визначатися з урахуванням диспозитивної й змагальної моделі цивільного процесу, що відображає концепції делімітації, тобто необхідності розрізняти сферу дії принципу диспозитивності суб'єкта і принцип змагальності. Через

взаємозв'язок цих принципів з матеріальним правом автономії волі сторін це єдиний можливий і раціональний підхід, який заснований на припущенні, що принцип диспозитивності і принцип змагальності мають розглядатися як принципи, які повністю розділені, але які перебувають у прямому взаємозв'язку один з одним. Принцип диспозитивності в цивільному судочинстві за запропонованим Р. Флейшаром підходом полягає в наданні сторонам права розпоряджатися предметом судового розгляду, тобто своєю вимогою (матеріальна диспозитивність), і права розпоряджатися процесуальними правами (формальна диспозитивність). Серед висновків автор також на особливу увагу заслуговують положення про взаємозв'язок цивільного матеріального права і цивільного процесуального права, що найбільшою мірою відображається в автономії волі сторін, яка виявляється насамперед у свободі договору, і принципу диспозитивності та змагальності цивільного судочинства. Процесуальні норми, і перш за все принципи диспозитивності й змагальності, відіграють ту саму роль у цивільному процесуальному праві, що й принцип автономії сторін у матеріальному цивільному праві. При цьому, виходячи із припущення про існування єдності правопорядку і правового захисту, можна висувати, що матеріальне цивільне право є тим змістом, яке реалізується в нормах цивільного процесуального права. У монографії також містяться численні пропозиції про внесення змін до положень ЦПК Польщі, які заслуговують на увагу і підтримку. Найважливішими з них є пропозиції повної ліквідації інституту участі прокурора в цивільному судочинстві й скасування всіх положень ЦПК, які передбачають контроль за такими процесуальними діями сторін, як відмова від позову, визнання позову і мирової угоди. У результаті запровадження таких змін у правовому статусі сторін процесу будуть відображатися тільки ті обмеження принципу доступності, які є еквівалентом обмежень автономії волі сторін у цивільному праві.

Варто також зауважити, що у своїй монографії Р. Флейшар використав величезну кількість наукових джерел, якими багата польська, європейська та всесвітня наука цивільного процесуального права, що дозволило повною мірою обґрунтувати зроблені ним висновки та пропозиції. Наука цивільного судочинства у своєму розвитку, так само як і будь-яка інша, не може зупинятися на кордонах національних держав або через мовні обмеження, що призведе до її істотного спотворення. Використання в дослідженні актуальних здобутків науковців з усього світу – це значна прерогатива сучасності, якої були позбавлені ще минуле покоління вчених, і це повинно значно збагатити науку цивільного процесу, допомогти у розв'язанні практичних проблем і сприяти підвищенню ефективності судового захисту прав осіб.

Список використаних джерел:

1. Flejszar Radoslaw. Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa, 2016. – 668 p.
2. Див. : Васильковський Е. В. Учебник гражданского процесса. – М. : Изд. бр. Башкамовых, 1914. – 372 с.; Синайский В. И. Курс лекций по гражданскому процессу // В. И. Синайский / Эффективность норм права : сб. науч. праць. Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 лист. 2016 р.) / за заг. ред. Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила, І. О. Ізаровой. – К. : Ніка-Центр, 2016. – 540 с.
3. Див. : John Sorabj, English Civil Justice after the Woolf and Jackson Reforms : A Critical Analysis (2014), Cambridge University Press, London, UK; European Traditions in Civil Procedure, C. H. van Rhee (ed.) (2005). Antwerpen/Oxford, Intersentia; Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice, Uzelac A. (ed.) (2014). Springer International Publishing Switzerland, 2014 та ін.
4. Berutowicz W. Zasada dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1957 (посилання за: Flejszar Radoslaw, Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym (2016)).

Надійшла до редколегії 12.10.17

И. Изарова, д-р юрид. наук
 Киевський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРИНЦИП ДИСПОЗИТИВНОСТІ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕСА: ВЗГЛЯДИ РАДОСЛАВА ФЛЕЙШАРА

Реформи національного гражданского процессуального законодательства, происходящие в Украине и Польше, значительно повышают интерес к научным исследованиям известных ученых и практиков, которые непосредственно участвуют в разработке современных концепций гражданского судопроизводства, а также подготовке и обсуждению законопроектов. Статья посвящена анализу взглядов Радослава Флейшара, д-ра хабил., профессора кафедры гражданского процесса Ягеллонского университета, изложенных в монографии "Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym", на один из ключевых принципов гражданского процесса – диспозитивность или распоряжения правами. Основательно проанализированы подходы, реализованные в гражданском процессуальном законодательстве Польши на протяжении последних десятилетий, охарактеризованы основные предпосылки к трансформации принципа диспозитивности в современных условиях, а также предложено комплексную концепцию изменений в законодательство.

Ключевые слова: принцип диспозитивности, гражданский процесс, Гражданский процессуальный кодекс, распоряжение правами в гражданском процессе.

I. Izarova, Doctor of Law,
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PRINCIPLE OF DYSOPOZIVITY OF THE CIVIL PROCESS: REVIEWS OF RADOSLAV FLEYSHER

The reforms of the national civil procedural legislation in Ukraine and Poland significantly increase the scientific research by well-known scholars and practitioners who are directly involved in the development of modern concepts of civil justice, as well as in the preparation and discussion of draft bills. This article is devoted to the analyse of the views of Radosław Flejszar, d. habil., professor of the Civil Procedure Department of Jagiellonian University in Krakow, described in the monograph "Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym", on one of the key principles of the civil process – discretion. In this work he thoroughly analyzed the approaches implemented in the civil procedural law of Poland over the last century, described the main preconditions for the transformation of the principle of discreteness in current situation, and proposed a concept of changes to the law.

Key words: principle of discreteness, civil procedure, Civil Procedural Code, disposal of rights in the civil procedure.

УДК 349.42

О. Гафурова, д-р юрид. наук, проф.
 Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проведено науково-теоретичний аналіз законодавства у сфері сільського туризму як в Україні, так і в Європейському Союзі. Особливу увагу приділено обґрунтуванню доцільності розробки і прийняття спеціального нормативно-правового акта, який би визначив загальні правові, організаційні й соціально-економічні принципи реалізації державної політики в зазначеній сфері.

Ключові слова: сільський туризм, сільський зелений туризм, особисте селянське господарство, сільська територія, спільна аграрна політика.

Постановка проблеми. Сільський туризм дозволяє зв'язати низку соціально-економічних проблем, які виникають у сільській місцевості. Адже це один із видів діяльності, який забезпечує створення нових робочих місць, розширює можливості для зайнятості сільського населення не тільки у виробничій сфері, а й у сфері обслуговування. Зазначене є особливо актуальним в умовах, коли рівень сільської бідності майже вдвічі перевищує такий показник у великих містах (29,7 % порівняно із 17,1 %) (Стратегія подолання бідності, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161 р.). До того ж такий вид діяльності сприяє впорядкуванню сільських населених пунктів, розвитку їхньої соціальної інфраструктури, зокрема налагодженню транспортного сполучення, торговельно-й побутового обслуговування, сфери відпочинку. Як слушно зазначається в юридичній літературі, це реальний шлях соціального розвитку депресивних сільських районів, який дозволяє зупинити деградацію сільської місцевості, що страждає від постійного відтоку населення, зокрема через відсутність роботи [1, с. 63]. Важко переоцінити його роль і в розвитку тих регіонів, де через природні чинники значно ускладнюється ведення сільського господарства, наприклад у гірських регіонах Карпат. Нарешті, необхідність дбати про харчування відпочиваючих і можливість реалізувати сільськогосподарську продукцію (особливо екологічно чисту) в самому господарстві заохочує власників садіб до її виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові праці таких відомих вітчизняних фахівців у галузі аграрного права, як

В. М. Єрмоленко, Т. О. Коваленко, В. В. Носік, А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич та ін. Мета цієї статті полягає в проведенні науково-теоретичного аналізу законодавства у сфері сільського туризму як в Україні, так і в Європейському Союзі. Особливу увагу приділяється обґрунтуванню доцільності розробки і прийняття спеціального закону, який би визначив загальні правові, організаційні й соціально-економічні принципи реалізації державної політики в зазначеній сфері. Розуміючи всі переваги сільського туризму, прагнучи зберегти культурні традиції сільського населення, а також з метою підвищення рівня його життя країни ЄС ще на початку 70-х рр. XX ст. розпочали дбати про розвиток цього виду господарської діяльності. Одним із перших документів, в якому згадувалося про необхідність розвитку туристичних і рекреаційних сфер, стала Директива Ради від 28 квітня 1975 р. щодо ведення сільського господарства в гірських, горбистих і деяких несприятливих областях (75/268/ЄЕС) [2]. У Постанові Ради (ЄЕС) № 797/85 від 12 березня 1985 р. про підвищення ефективності сільськогосподарських структур [3] уже передбачалися конкретні заходи щодо підтримки туристичної діяльності. Так, на територіях, придатних для розвитку туризму, до плану поліпшення підприємницької діяльності могли бути включені, крім сільськогосподарських інвестицій, інвестиції в туризм і розвиток ремесел (ст. 16). На сучасному етапі розвитку законодавства ЄС у сфері спільної аграрної політики також передбачається здійснення заходів, спрямованих на поліпшення якості життя на сільських територіях і стимулювання диверсифікації сільської економіки. Це підвищення економі-